

DOSSIER SEKSUEEL GEWELD IN BELGIË 2020

Seksueel geweld is geen ver-van-mijn-bed-verhaal. Zo zouden er per dag ongeveer 100 mensen in België aangerand of verkracht worden. Dat zijn elke dag 100 levens die nooit meer hetzelfde zullen zijn.

Ons beeld van wat seksueel geweld is, heeft nood aan een update. Het idee dat het enkel gebeurt in een steegje, door een onbekende, waarbij het slachtoffer de aanvaller van zich afvecht tot zijn of haar laatste krachten is onjuist. Seksueel geweld gebeurt ook in de woonkamer, op het werk, op een studentenkot. De dader is vaak een vriend, een familielid, een (ex-)partner.

Seksueel geweld bevindt zich nog steeds in de taboesfeer. Slachtoffers durven niet spreken over wat hen is overkomen uit angst voor onbegrip of stigmatisering. Ook de politiebehandeling en het juridisch parcours zijn helaas vaak doordrenkt van stereotypen, waardoor politie- en justitieel personeel vaak onbewust bijkomend leed berokkenen aan de slachtoffers, de zogenaamde secundaire victimisatie. Slachtoffers worden een tweede maal slachtoffer omdat ze geconfronteerd worden met negatieve of onbeholpen reacties of omdat ze niet gehoord, onrespectvol behandeld of niet goed geïnformeerd worden.

DE HARDE CIJFERS

De officiële cijfers voor seksueel geweld in ons land zijn hallucinant hoog: de afgelopen 10 jaar werden er gemiddeld bijna 3500 verkrachtingen per jaar aangegeven, dat is een gemiddelde van bijna 10 per dag. Ook het aantal aangiftes van aanrandingen komt neer op 10 per dag over de afgelopen tien jaar.¹ In 2019 werd zelfs een recordaantal aangiftes van verkrachting gedaan in ons land, namelijk 4.664 aangiftes.² Deze cijfers zijn echter maar het topje van de ijsberg. Tot naar schatting 90% van de gevallen van seksueel geweld worden namelijk niet aangegeven, dit is het zogenaamde *dark number*.³ Het geweld blijft dus onder de radar. In een grootschalige peiling van Amnesty International in september-oktober 2019, uitgevoerd door onderzoeksbureau *Dedicated*, zegt 20% van de bevroagde vrouwen en 14% van bevroagde mannen en 24% van de jongeren ooit verkracht te zijn.

Grote schaamte en schuldgevoelens, als gevolg van de heersende stereotypen en *victim blaming*, leiden ertoe dat slachtoffers vaak geen aangifte durven doen. Bovendien heerst er een gevoel van zinloosheid omtrent het doen van aangifte wegens de opvallend lage graad van vervolging en de overtuiging dat – in zaken waar er al een straf wordt uitgesproken – de straffen erg laag zouden zijn.

¹ Politiecriminaliteitsstatistieken van 2000 tot het 1ste semester van 2019, Federale Politie België, http://www.stat.policefederale.be/assets/pdf/crimestat/nationaal/rapport_2019_trim2_nat_belgie_nl.pdf, p. 103-104.

² F. VAN GARDEREN en S. VANDEKERCKHOVE, "Recordaantal aangiftes verkrachting in 2019: steeds meer slachtoffers stappen naar politie", De Morgen, 2 mei 2020.

³ <https://www.seksueelgeweld.be/mythes-over-seksueel-geweld>. De veiligheidsmonitor van 2018 spreekt over een *dark number* van 82,50% van alle zedendelicten (waaronder verkrachting en aanranding): Veiligheidsmonitor 2018, Federale Politie België - DGR - Politie Informatie en ICT, http://www.moniteurdeseurite.policefederale.be/assets/pdf/2018/reports/FEDERAAL_NL.pdf, p. 95.

In België werd volgens de officiële statistieken 53% van de verkrachtingszaken bij het parket tussen 2010 en 2017 geseponeerd.⁴ Dit is een hoog cijfer en bijgevolg één van de grootste knelpunten.

Het percentage veroordelingen voor verkrachting wordt niet bijgehouden of vrijgegeven door het Openbaar Ministerie. In 2019 onderzocht misdaadanaliste Danièle Zucker, op vraag van de Europese Commissie, honderd verkrachtingsdossiers. Slechts vier daders werden berecht: drie kregen een celstraf met uitstel en 1 dader werd veroordeeld tot een effectieve gevangenisstraf.⁵

WAT VRAAGT AMNESTY INTERNATIONAL?

Seksueel geweld is een ernstig mensenrechtenprobleem. Sinds de ‘Stop Geweld tegen Vrouwen’-campagne in 2004 maken vrouwenrechten permanent deel uit van het actieterrein van Amnesty. In 2014 voerde de organisatie een eerste maal specifiek campagne tegen seksueel geweld in België. De organisatie vroeg toen om van de strijd tegen verkrachting een prioriteit te maken. Die oproep viel niet in dovemansoren.

De autoriteiten zijn zich bewust van de ernst van het probleem. Zo juichte Amnesty de oprichting van Zorgcentra na Seksueel Geweld in 2017 en de in 2019 gemaakte belofte tot uitbreiding van dit project toe. Andere goede stappen zijn de meer recente aanzetten die werden gegeven op federaal niveau zoals de beslissing van federaal minister van Gelijke Kansen Nathalie Muylle (CD&V) om 2,1 miljoen euro uit te trekken voor de uitbreiding van de zorgcentra en de opleiding van 180 zedeninspecteurs.⁶ Ook op Vlaams niveau vinden we een aantal aanzetten tot het aanpakken van dit probleem in het Vlaams Regeerakkoord 2019-2024.⁷

Dit zijn allemaal stappen in de goede richting, maar meer is nodig. De veranderingen moeten grootschaliger, beter gecoördineerd en meer gestructureerd vanuit een aantal kerngerichte beleidslijnen omtrent het thema. De aanpak van seksueel geweld vereist een “effectief, alomvattend en gecoördineerd nationaal beleid” waarbij de rechten van slachtoffers centraal staan. België heeft zich expliciet geëngageerd om zo’n beleid op poten te stellen.⁸

Slachtoffers van seksueel geweld blijven te vaak in de kou staan. Over het hele traject, vanaf het bezoek aan de dokter of de aangifte bij de politie, tot de behandeling van het dossier door het parket en door de rechtbanken, zijn er nog steeds knelpunten en problemen die moeten worden aangepakt. Een omvattend en coherent pakket aan wettelijke en uitvoerende maatregelen moet toestaan om de problematiek van seksueel geweld in België effectief aan te

⁴ Cijfers van het Openbaar Ministerie, gepubliceerd in het verslag van de Hoge Raad voor de Justitie, “Naar een betere aanpak van seksueel geweld”, april 2019, bijlage 2, http://www.hrj.be/sites/default/files/press_publications/20190426_seksueel_geweld_f.pdf.

⁵ De Morgen, *Op honderd verkrachtingszaken zit slechts één dader zijn gevangenisstraf uit*, 18 mei 2019, <https://www.demorgen.be/nieuws/op-honderd-verkrachtingszaken-zit-slechts-een-dader-zijn-gevangenisstraf-uit~bf484f0b/>.

⁶ <https://www.knack.be/nieuws/belgie/minister-nathalie-muylle-cd-v-investeert-in-opleiding-180-zedeninspecteurs-tegen-seksueel-geweld/article-news-1560787.html>.

⁷ <https://www.vlaanderen.be/publicaties/regeerakkoord-van-de-vlaamse-regering-2019-2024>, p. 75, 96, 98 en 111.

⁸ Artikel 7 van het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld.

pakken. Amnesty International rekent erop dat de – huidige en toekomstige – beleidsmakers het nodige zullen doen om deze aanfluiting van mensenrechten een halt toe te roepen.

Amnesty vraagt daarom aan de overheid om van de strijd tegen seksueel geweld op alle beleidsniveaus in België een prioriteit te maken en doet hiertoe de onderstaande aanbevelingen.

A. Het toewijzen van een specifiek, transparant, duurzaam en toereikend budget voor de strijd tegen seksueel geweld, onder meer om te zorgen voor de bestending van de drie Zorgcentra na Seksueel Geweld en de oprichting van ten minste één Zorgcentrum per provincie of gerechtelijk arrondissement.

Slachtoffers van seksueel geweld hebben het vaak erg moeilijk om de stap te zetten naar hulpverlening en/of om aangifte te doen bij de politie. Dus is het belangrijk dat toegankelijke eerstelijns hulp beschikbaar is en dat de mogelijkheden voor psychosociale, medische en juridische bijstand voldoende gekend zijn bij het grote publiek.

In Vlaanderen is er de hulplijn 1712. Op federaal niveau vinden we de website www.seksueelgeweld.be. Via deze kanalen bieden hulpverleners slachtoffers ondersteuning, informatie en advies. In 2017 werden er via een pilootproject 3 Zorgcentra na Seksueel Geweld opgericht. In deze centra (Gent, Brussel en Luik) kunnen slachtoffers dag en nacht terecht voor alle mogelijke hulp en bijstand op één locatie. Dit gaat van medische en psychische zorg tot een eerste sporenonderzoek en hulp bij de eventuele politieaangifte.

De praktijk van de bestaande Zorgcentra toont de kwaliteit van de zorg voor het slachtoffer, zowel op persoonlijk vlak als op het vlak van het onderzoek. Ze zijn een succes. Aanvankelijk werden voor de drie bestaande 600 slachtoffers verwacht, maar na 1 jaar waren dat er al meer dan 1000.

In de zorgcentra kan een slachtoffer een SAS (Seksuele Agressie Set) laten uitvoeren, waarbij het bewijsmateriaal nadien bewaard blijft in het centrum. Dit vormt een lage drempel voor slachtoffers om na een verkrachting het bewijsmateriaal te laten vergaren, zonder dat er druk is om ermee naar de politie te gaan. Buiten deze centra kan je dergelijke SAS helaas enkel laten uitvoeren wanneer dit gepaard gaat met een aangifte bij de politie.

Deze zorgcentra zijn laagdrempelig en toegankelijk, maar tot op heden helaas vaak onbekend bij de slachtoffers. Er moet blijvend geïnvesteerd worden in informatieverbreiding over deze kanalen en over de mogelijkheden van begeleiding en bijstand na seksueel geweld.

Bovendien moet er gezorgd worden dat deze kanalen genoeg middelen hebben om hun taak ook goed te kunnen uitvoeren. Zo hebben de Zorgcentra meer middelen nodig om het hoofd te kunnen bieden als meer slachtoffers hun weg naar de centra vinden. Het proefproject heeft het nut meer dan bewezen en het is duidelijk dat het niet kan blijven bij zorgcentra in slechts drie van de tien Belgische provincies.⁹

⁹ Na de eerdere aankondiging om drie extra centra op te starten door toenmalig minister Kris Peeters, kondigde minister Muylle recent aan in één Zorgcentrum per provincie te willen voorzien.
<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/02/26/zorgcentra-na-seksueel-misbruik/>

B. Het verbeteren van de verzameling en publicatie van gegevens over verkrachting (prevalentie, profiel van slachtoffers, veroordelingen, enz.) om de politieke besluitvormers in staat te stellen de nodige maatregelen te nemen.

Om de meest effectieve beleidsmaatregelen te kunnen nemen en om goed te kunnen inspelen op de pijnpunten, is onderzoek en goede dataverzameling cruciaal. Daarom schrijft het Verdrag van Istanbul voor om uitgesplitste (bv naar geslacht, leeftijd, sociale klasse,...) statistische gegevens te verzamelen over alle vormen van huiselijk geweld en gender-gerelateerd geweld.¹⁰

Gezien de bijzondere ernst van het misdrijf moeten zo'n uitgesplitste gegevens prioritair systematisch worden bijgehouden over klachten van verkrachting, over het gevolg dat daaraan wordt gegeven door de politie en door het parket, en over de vervolgingen en veroordelingen. Accurate gegevens, die de specificiteit van deze vorm van geweld in kaart brengen, moeten het beleid informeren en toelaten om doelgerichte maatregelen te nemen en ervoor zorgen dat slachtoffers gerechtigheid krijgen en dat er een einde kan gemaakt worden aan de straffeloosheid.

C. Het versterken van de basis- en voortgezette opleiding van politionele en juridische actoren die in contact komen met slachtoffers van seksueel geweld.

De eerste officiële instantie waar een slachtoffer dat aangifte wil doen bij terecht komt is doorgaans een politieagent. Een gespecialiseerde opvang en kwalitatief hoogstaand onderzoek door de politie zijn daarom van levensbelang voor het verdere verloop van de zaak. Wanneer dit eerste contact van slechte kwaliteit is, leidt dit vaak tot het fenomeen van secundaire victimisatie, met bijkomende traumatische gevolgen voor het slachtoffer tot gevolg.

Een onderzoek van *Vie Féminine* toonde aan dat agenten soms weigeren om klachten in te dienen, bijvoorbeeld wanneer het gaat over verkrachtingen binnen het huwelijk.¹¹ Politieagenten zijn nochtans verplicht aangiften door te geven aan het parket, de enige instantie die de bevoegdheid heeft om zaken te seponeren. Wanneer agenten aangiften niet doorgeven, zit er een onwettige filter op het systeem.

In de basisopleiding van politieagenten wordt slechts een handvol uren besteed aan het specifieke probleem van seksueel geweld en het belang van dit thema verschilt sterk van school tot school. Als prioritair veiligheidsfenomeen zou het thema in de opleiding net een hoge prioriteit moeten krijgen.¹² De politiezone Brussel-Elsene heeft een 80 uur durende functionele opleiding voor de opvang van slachtoffers van seksueel geweld opgezet, waardoor de politieagenten "zedenspecteur" kunnen worden. Deze functionarissen worden beschouwd als tussenpersonen tussen de basisinspecteurs en de inspecteurs van de gerechtelijke politie die

¹⁰ Het Verdrag van Istanbul is van toepassing op "alle vormen van geweld tegen vrouwen, met inbegrip van huiselijk geweld, dat vrouwen buitenproportioneel treft." Maar de partijen worden aangemoedigd de bepalingen te laten gelden voor alle lachtoffers van huiselijk en gender-gerelateerd geweld.

¹¹ *Vie féminine, Violences faites aux femmes : pourquoi la police doit jouer son rôle*, Brussel, april 2018, http://engrenageinfernal.be/wp-content/uploads/2018/04/Etude2018_R%C3%B4lePoliceViolences.pdf.

¹² https://www.politie.be/5998/sites/5998/files/downloads/Kadernota_IV_NL_DEF.pdf

verantwoordelijk zijn voor het uitvoeren van onderzoeken. Dit soort van initiatieven moet ondersteund en uitgebreid worden.

Het ontbreken van een multidisciplinaire opleiding van justitiële actoren in de behandeling van gevallen van seksueel geweld is ook problematisch. Ook het justitieel personeel dat bij zaken van seksueel geweld betrokken is, moet specifiek opgeleid worden. Net als bij het politiepersoneel leidt een gebrek aan opleiding tot secundaire victimisatie gedurende de procedure. De Hoge Raad voor de Justitie wees eerder op dit grote probleem.¹³ Volgens de Raad zijn er relatief weinig magistraten die een gespecialiseerde vorming volgen, aangeboden door het Instituut voor Gerechtelijke Opleiding (IGO).

Ook inzake de hulp aan en de opvang van slachtoffers, zowel bij politie als bij justitie, kunnen er nog stappen vooruitgezet worden. Zo kan op politieel vlak nog meer geïnvesteerd worden in de opvang van de slachtoffers. Ook de voorwaarden voor verhoor kunnen verbeterd worden door bijvoorbeeld aandacht te schenken aan een specifieke, aangepaste verhooruimte en techniek. Deze voorzieningen zouden periodiek geëvalueerd moeten worden en indien nodig bijgestuurd worden.

Op justitieel vlak kan er betere communicatie voorzien worden op maat van de noden van het slachtoffer, ook indien er beslist wordt dat een zaak niet vervolgd wordt. Bovendien kunnen de omstandigheden van een hoorzitting verbeterd worden door rekening te houden met de behoeften van het slachtoffer. Zo moet men bijvoorbeeld voldoende tijd voorzien, kan een juridisch medewerker het slachtoffer begeleiden en kan men ervoor zorgen dat het slachtoffer niet al te lang moet wachten. Zoals hieronder vermeld, kunnen ook zaken zoals het audiovisueel verhoor helpen om slachtoffers zo goed mogelijk op te vangen.

D. Het verbeteren van de gerechtelijke procedures, om het aandeel seponeringen te verminderen en de straffeloosheid voor verkrachting te bestrijden.

Tussen 2010 en 2017 werden in België bijna 53% van de verkrachtingszaken geseponneerd. Dit zorgwekkend hoge cijfer is één van de grootste knelpunten in de verkrachtingsproblematiek in België. 7% van de geseponeerde zaken wordt geseponneerd omwille van opportunititsredenen van het parket. Bij zaken over aanranding van de eerbaarheid loopt dit cijfer zelfs op tot 12,5%.¹⁴ Grondig onderzoek naar deze redenen is nodig. Zo kunnen seponeringen omwille van redenen als “het gedrag van het slachtoffer”, het “geringe nadeel”, “de afwezigheid van voorgaanden”, de “wanverhouding tussen vervolging en de maatschappelijke verstoring” nauwer worden bekeken en omschreven. Het mag niet zo zijn dat redenen voor seponering steunen op stereotypen over verkrachting.

¹³ Verslag van de Hoge Raad voor de Justitie, “Naar een betere aanpak van seksueel geweld”, april 2019, p. 9, http://www.hrj.be/sites/default/files/press_publications/20190426_seksueel_geweld_n.pdf.

¹⁴ Cijfers van het Openbaar Ministerie, gepubliceerd in het verslag van de Hoge Raad voor de Justitie, “Naar een betere aanpak van seksueel geweld”, april 2019, bijlage 2, http://www.hrj.be/sites/default/files/press_publications/20190426_seksueel_geweld_f.pdf.

50% van de geseponeerde zaken worden geseponeerd omdat er onvoldoende bewijzen zijn.¹⁵ Om penetratie en een gebrek aan toestemming, de twee elementen waaruit verkrachting bestaat, aan te tonen, is materieel bewijs, zoals een medisch attest, vereist. Het verkrijgen van dergelijk bewijs is in veel gevallen niet gemakkelijk, vooral wanneer de klacht enkele dagen, maanden of zelfs jaren na de daad wordt ingediend. Monsters die in het ziekenhuis worden genomen, kunnen alleen worden genomen als de verkrachting zeer recent is, aangezien het meeste bewijs na 24 uur verdwijnt. Bewijs van de mishandeling is ook moeilijk te verzamelen als de verkrachting heeft plaatsgevonden zonder een spoor van ogenschijnlijk fysiek geweld achter te laten, bijvoorbeeld als het slachtoffer in een staat van bevriezing was.

In de bewijsvergaring is de nood om “zorg” te combineren met het eigenlijke “onderzoek” enorm hoog. De hierboven genoemde Zorgcentra Seksueel Geweld (ZSG) komen tegemoet aan deze bekommernis en werken drempelverlagend.

Ook zou er moeten onderzocht worden welke alternatieven voor verhoor en bewijsvergaring kunnen ingezet worden. Zo zou het gebruik van een audiovisueel verhoor ervoor zorgen dat een slachtoffer minder vaak zijn/haar verhaal moet doen en maakt dit mogelijk om het volledige verhaal van het slachtoffer te registreren, alsook de non-verbale signalen.

Vele experts inzake seksueel geweld pleiten voor een opwaardering van de “psychologische bewijsvoering”, die gebaseerd is op persoonlijkheidsonderzoeken. Daarom zijn grondige psychologisch portretten van slachtoffer en vermeende dader nuttig. Hierbij kan ook een screening van alle omstandigheden, zoals de mate van de shock, de nabijheidsrelatie tussen slachtoffer en dader, de sociale hiërarchie, enz. belangrijke bewijselementen opleveren.¹⁶

Na de aangifte volgt het politieverhoor en (mogelijk) een medisch onderzoek en behandeling. Een onderzoek wordt opgestart en afgerond door de politie en voorgelegd aan het parket. Dat beslist over de vervolging. Als de zaak niet geseponeerd wordt, wordt ze vervolgd voor de correctionele rechtbank, mogelijk met een veroordeling van de dader als resultaat.

Verkrachting van minderjarigen is sinds 30 december 2019 niet meer onderworpen aan een verjaringstermijn. Vanuit de optiek van het bestrijden van straffeloosheid voor dit soort van ernstige inbreuken op de mensenrechten, valt deze evolutie toe te juichen. Ook voor verkrachting van meerderjarigen wordt de discussie aangegaan. Verkrachting is per definitie een extreem gevoelig misdrijf, aangezien het een onherstelbare aantasting is van de intimiteit en fysieke integriteit van het slachtoffer. Slachtoffers houden het misdrijf hierdoor vaak jarenlang verborgen alvorens zij de moed vinden om erover te praten. Een verlenging zou een krachtig signaal van de maatschappij naar daders en slachtoffers kunnen zijn dat dit een misdrijf is dat door justitie heel ernstig genomen wordt.

E. Het waarborgen van een sterke preventie en mensenrechteneducatie op het gebied van seksueel geweld.

¹⁵ Cijfers van het Openbaar Ministerie, gepubliceerd in het verslag van de Hoge Raad voor de Justitie, “Naar een betere aanpak van seksueel geweld”, april 2019, bijlage 2, http://www.hrj.be/sites/default/files/press_publications/20190426_seksueel_geweld_n.pdf.

¹⁶ Verslag van de Hoge Raad voor de Justitie, “Naar een betere aanpak van seksueel geweld”, april 2019, p. 12, http://www.hrj.be/sites/default/files/press_publications/20190426_seksueel_geweld_f.pdf.

Jongeren en volwassenen schijnen vaak niet te beseffen of te weten waar de grenzen liggen van wat toelaatbaar is. Dat blijkt ook uit de recente peiling van Amnesty door Dedicated. Uit de resultaten bleek dat: 48% van de bevroagde mannen en 37% van de bevroagde vrouwen vinden dat slachtoffers van seksueel geweld op een of andere manier mee verantwoordelijk zijn voor het geweld, bijvoorbeeld door zich sexy te kleden, omdat het slachtoffer zich niet uitdrukkelijk verdedigde of niet expliciet neen zei, omdat het slachtoffer dronken was, omdat het slachtoffer 's nachts alleen op stap was, enzovoort. Liefst 40% van de bevroagde mannen vindt dat er geen sprake is van verkrachting als iemand niet expliciet weigert. Bij de jongeren tussen 15 en 24 is dat 31%. Nochtans is het zo dat veel slachtoffers van seksueel geweld verlammen als reactie en zich niet meer kunnen verdedigen. Het fenomeen "verlamming" door angst wordt dan weer wel erkend door 86% van de bevroagden.

De cijfers tonen de nood om blijvend in te zetten op sensibilisering en verspreiden van informatie. Er ligt dan ook een belangrijke taak bij het onderwijs om jongeren seksueel onderricht te geven waar er ook wordt stil gestaan bij het aangeven van grenzen en het doorbreken van mythes en taboes. Daarnaast is het de taak van de overheid om preventiecampagnes op te zetten en voldoende ondersteuning te bieden aan de middenveldorganisaties die deze overheidstaak mee uitvoeren.

Dat vraagt sterke preventiecampagnes die zich toespitsen op toestemming, lichamelijke en seksuele autonomie en het recht op lichamelijke integriteit. Er moet hard worden ingezet op het doorbreken en ontrafelen van maatschappelijke patronen die kwalijke stereotypes over gender en mythes over seksueel geweld bestendigen.